

Ilki funksiýa, soñ format

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ilki funksiýa, soñ format ILKI FUNKSIÝA, SOÑ FORMAT

Ýer sarsgyny köptaraplaýyn üstünde durlup geçilmäge degişli mesele.

Ýolbaşçylar şeýle diýyär:

«Enşalla, Izmirdäki ýer titremesinde öýleri ýykyylan ildeşlerimizə iň gysga wagtyň dowamyna täzelerini gurup bereris.”

Muny diýýänlere “**Bauhaus** näme?” diýip sorasam, “jaý we şuňa meňzeşler boýunça her dürli gerekli materiallaryň satylýan dükany» diýip jogap berseler gerek... Gürrünsiz dogry, emma meniň gözleýän jogabym bu däl!

Bauhaus – arhitektura çemeleşmesiniň ady...

Bauhaus şol bir wagtyň özünde formatdan (biçüwden, daşky görnüşden) zyýada funksiýa agram berýän täzelikçi taslama mekdebidii...

Has berk-polat konstruksiýaly, uzak wagtlap peýdalanylп boljak binalary gurmagy maksat edinen käbir cepci arhitektorlar tarapyndan 1919-njy ýylда Germaniýada açyldy...

Mekdebiň düýbünü tutujy **Walter Adolf Georg Gropius** (1883 – 1969) on ýyllap mekdebiň işine ýolbaşçylyk etdi.

Ilkinji nobatda (TOKI* ýaly) bir-birine meňzeş binalaryň zol gaýtalanylп gurulmagyna garşıy çykdy.

İslendik bina taslamasy ýaly zamanabap bolsa-da, çykdaýysy az, berk, funksional-praktiki-ulanmaga ýaramly we dajy jäjeklenen däl-de, sada-ýönekeý bolmalydy. Şu maksat bilenem...

Şähergurluşyk maksatnamalaryna degişli meseleleri taslaýan sferalaýyn sosial binalar bilen çözмäge çalyşdy. Dessaudaky **Torten**, Karlsruedäki **Dammentok** mikroraýonlary we Berlindäki

Siemensstadt şäherçeleri ýaly...

Ýetip gelýän täze asyry **konstruksiýanyň asyry** diýip yylan etdi.

Bauhaus şygaryny **“Täze bileleşik: Sungat we tehnologiá”** atlandyrdy.

Gürrüni açmaga rugsat ediň, çünkü, gürrüñimiz ýer titremeleri barada:

- **BOLŞEWIK JÖHITLERİŇ HÖWÜRTGESI**

Bauhaus mekdebiniň müdiriniň orunbasary şweýsariýaly arhitektor **Hannes Maýer**iň (1889-1954) taglymy şudy: mesele, diňe täze arhitektura stilini döretmek bilen çäklenenok. Binalar az çykajyly, ulanmaga ýaramly, uzak wagta çydamly we köpçülikleýin sosial hyzmatlary kabul edip biljek sekilde taýýarlanmaly.

Marksist Maýer ýakynlaşyp gelýän faşistik sfera laýyklykda munisipialetiň başlygy tarapyndan wezipesinden boşadyldy. Maýer işsiz galdyň diýip elini gowşuryp durmady, Bauhausda okan şägirdini ýanyna alyp, SSSR-e gitdi, şähergurluşyk maksatnamalaryny taýýarlamaga gatnaşdy, ýasaýyş jaýlaryny gurdy. Häzir onuň guran jaýlary sarsman durlar...

Häkimiýete gelen faşistik diktatura Bauhaus mekdebini «bolşewik jöhitleriň höwürtgesi» diýip ýapdy. Gitler gurlan binalary ruhsyz, içgysgynç hasaplaýardy!

Bugün... Bauhausyň guran binalarynyň ählisi UNESCO-nyň Bütindünýä mirasynyň sanawyna girýär. Bauhaus akymyň teoriýasy we talyplarynyň eserleri häzirem stil-format we tehniki taýdan bütin dünýäde kesitleýji artykmaçlyga eýe.

Hawa, Bauhaus akymy bary-ýogy on dört ýyl işlänem bolsa, gurluşyk taslamalaryny taýýarlamak babatda häzirem öz galdyran yzyny ýitirenok. Germaniýanyň arhitektura medeniýetiniň başga ýurtlara beren iň gymmatly eksporty hökmünde baha berilýär....

A biz?

Biz her sarsgynda ýykylýan, hiç hili stili bolmadyk, sferalaýyn faktorlary nazara almaýan binalary gurmaga dowam edýärис...

- **MUNISIPIALETIŇ BAŞLYGY**

Arhitektura medeniýeti taýdan baý Anadoly şäherlerini JÝJGM-niň guran we ş.m çalamydar gurlan binalar bilen dolduran aňyýet Izmire näme peýda berip biler?

AKP-niň medeni kodlarynda binagärlik stili bir barmy beri?

Galyberse-de, bu ýagdaý diňe AKP bilen çäklenenok, arhitektura göydükligi ähli partiýalara ýiti täsirini ýetirdi.

Fris Gesse (1881 1973) – çepçi-liberal nemes syýasatçysy.

Ol Dessau şäher munisipialetiniň başlygy bolandoň Bauhaus mekdebi bilen işleşdi. Mysal üçin... mekdebe ýanaşyk ýerde talyplar üçin **Meisterhäuser** ady berlen bina gurdy. Günorta Dessauda işçilere niýetlenen 314 jaýdan ybarat mikroraýon gurdy.

Konsumgebäude (Dessau-Rosslaunyň taryhy ýadygärligi) bilen birlikde, häzir Walter Gropiusyň taslamasy bolan baş gatly binalar diňe berkligi bilen däl, eýsem köpdürli estetikasy bilenem arhitektura taryhyň möhüm binalarynyň arasynda görkezilýär...

JÝJGM-niň (TOKI) jaýlary arhitektura taryhynda nämä nusga hökmünde görkezilip bilner? Indi estetikanyň, berkligiň, funksionallygyň hiç hili gymmaty galmadı.

Mülkiýete gyzyp gozgalmaýan emlák “mukaddeslik mertebesine” ýetirilendigi sebäpli adamlar jaýyň berkligi barada dagy pikir etjegem bolup duranoklar...

Mujahidiň müteahhide (postawşige) we «bir döwüm çörek, bir geýerlik eşik» düşünjesiniň lýuks ýasaýyş islegine öwrülen günümüzde «Gurluşyk, ýa Resulalla!» diýýänleriň, gynansak-da, günüsi has çökder! Häkimiýete arkalanyp seljukly we osmanly taryhyna gum sürdüler, iňňän gadymy we düýpli arhitektura däplerimizi ýok etdiler.

Ata-babalarymyzdan miras galan türk öýlerini ýykdylar. Ýewropadan tapawutlanýan agaç karakasy – «hymış» (içi tagta germawly daşy suwalan diwar) binalary, «dolma sütuni» we başgalary... hemmesini ýok etdiler. Haýsysyny ýazaýyn?

Hatda Gitlerem rimlileri ariýa jynsyna degişli hasap edip, olaryň stillerinden täsirlendi. Olaryň neoklassyky we ar-deko stilli arhitektura binalaryny gurdurdy. Bizde bolsa ýeke binagärlik stili ýok. Stil bolmangoňam jaýlaryň berkligi ýok!

Esasy agramy funksiýa berýän, kökünü türki medeniýetden alýan täze arhitektura gurluşygy düşünjesini janlandyrmagá we ösdürmäge borçludyrys.

Ýer titreme meselesiniň üstünden köptaraplaýyn durup geçmek gerek.

Soner ÝALÇYN.

***TOKI** – *Toplu Konut İdaresi Başkanlığı*, literally **Mass Housing Development Administration MHDA** – Jemgyýetçilik ýasaýýış jaýlarynyň gurluşygy müdirligi – JÝJGM)

«SÖZCÜ» gazeti, 05.11.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Publisistika